

להפוך את המדים

בראש הפורצים לכלא עכו בג'יפים גנובים ומחופשים לחיילים בריטים היה אחד שמדיו היו אמיתיים, גיבור מלחמה בריטי שפנה נגדם כדי להילחם לצד בני עמו ולשחרר את חבריו למחתרת | **תמר הירדני**

חת בשם דב כהן, שאף הצטרף בהמשך לבריגדה היהודית ולקבוצת 'הנוקמים' שצמחה ממנה. קבוצה זו עסקה אחרי השואה באיתור נאצים מסתתרים ובקיצור זמן ההמתנה שלהם לגיהנום. בין לבין הספיק כהן גם לכתוב ספרים ולחבר שירים, ואפילו לתכנן מבצעים נועזים במסגרת האצ"ל תוך התייחסות לשעות שינה כמותרות מיותרות.

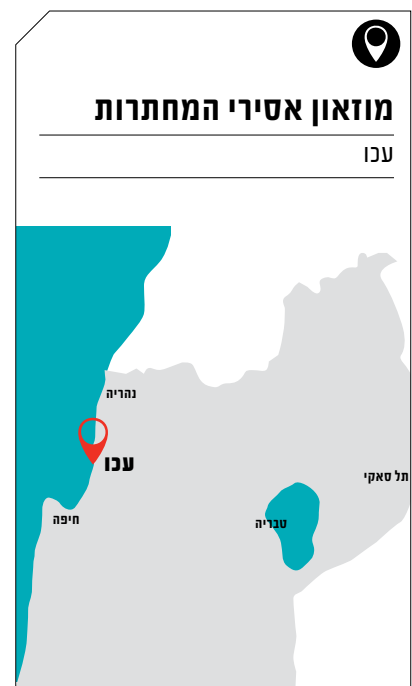
תולדות גיבור

כהן נולד בעיר הורודנקה שבפולין למשפחה משכילה, וכשחבריו לכיתה נאבקו במתמטיקה ובפיזיקה הוא דילג בקלות על מהמורות המדע וניצל את זמנו הפנוי להעשיר את ידיעותיו בעברית ובגרמנית ולהרביץ ציונות בחניכיו בתנועת בית"ר. ב-1938, אחרי שירות בצבא הפולני, עלה כהן ארצה בגיל 23, נרשם ללימודים באוניברסיטה העברית והמשיך בפעילותו הבית"רית המהוללת בארץ ישראל. בהרצאות האוניברסיטה הוא לא כל כך הספיק לבקר, מפני ששנה לאחר עלייתו כבר התגייס לחיל החפרים ונשלח לאירופה להניח מסילות רכבת. שנה אחר כך הוא שודרג לקומנדו 51 וזכה לציון לשבח על עזו רוחו בקרבות באריתריאה. בהמשך נשלח כהן לנוח קצת בבאפס הארץ ישראלי, אבל אחרי שהשתעמם שם בעבודות תחזוקה הוא הצטרף לשורות ה-SIG, וכך הוכיח

חשי התפעלות מהולים בקנאה קלה נשמעו בין עמדות הקרב לתעלות הקשר של הבריטים

ר

במערכות שניהלו בעולם עת הוזכרה מי מהיחידות ששמן נודע לתהילה בתולדות צבא הוד מלכותה. לעתים היה זה חייל שהתפאר באחיו המשרת ברג'מנט המלכותי של קנט המזרחית שנקרא באפס, או בר מזל שסיפר כי אביו זכה לשרת בחיל החפרים, אשר למרות שמו הבלתי מרשים בעליל היה לשם דבר בתחום ההנדסה. בר מזל אמיתי עם זיקה מזרח תיכונית יכול היה להשוויץ שראה במו עיניו צל של לוחם ביחידת העלית קומנדו 51 שכונתה בחיבה גדוד המוות. יחידה זו קרקסה את צבא האויב באפריקה בלוחמה זעירה וקטלנית במלחמת העולם השנייה. יחידי סגולה של ממש התוודעו ל-SIG – קבוצת חקירה מיוחדת – שהתבססה על יהודים דוברי גרמנית אשר התחזו במלחמה לחיילים גרמנים וזרעו שמות בכוחות האויב בצפון אפריקה. לו היה מי מאותם לוחמים טוען שיש חייל שהספיק לשרת בכל היחידות הנ"ל ועוד הצטרף ל-SAS – שירות האוויר המיוחד שהשמיד יותר מטוסים נאציים מכל יחידה אחרת של חיל האוויר המלכותי – היו הכל לועגים לו על דמיונו המופרך. אבל עובדה היא שהיה חייל כזה, בחור עז רוח ועשוי ללא

שירת ביחידות הבריטיות המובחרות
ביותר ונלחם כדי לגרש את הבריטים
מהארץ. דב כהן במדים בריטיים בזמן
מלחמת העולם השנייה
באדיבות ארכיון ז'בוטינסקי

כהן הוביל פעולת חבלה שרוב משתתפיה נתפסו ונשלחו לכלא עכו. הוא הודיע כי יפרוץ לכלא וישחרר את כולם

ובכל היתר, כולל המדליות, האבק והוד
הגיבורים.

אל המצודה

כלא עכו, למי שלא יודע, שכן בתוך
מצודה עות'מאנית שהיא עצמה
נבנתה על גבי מצודה צלבנית עתיקה.
הבריטים, שהתרשמו מאוד משימוש
ההיסטורי של המקום, הסבו אותו מיד
לבית כלא ואף הציבו בו גדרים. מאות
אסירים זכו לאירוח מפנק בין כותלי
המצודה העבים במהלך ימי המנדט,
בהם בעיקר אסירים ערבים פליליים,
אבל גם עשרות לוחמי מחתרת ואפילו
ז'בוטינסקי אחד.

זמן קצר לאחר כליאתם של מפוצצי
הרכבת באשדוד בכלא עכו נצפתה
עלייה יוצאת דופן בזרם התיירים
המתעניינים אשר סבבו את המצודה
העתיקה ותיעדו אותה בהתרגשות
במצלמותיהם. במקביל גם התחזקו

השמיד בששון מטוסים בריטיים בשדה
התעופה בלוד והשיב את כל פקודיו
בשלום לבסיסם. הצלחתו המסחררת של
האירוע העלתה את קרנו של כהן והוא
אומץ מיד לשמש כיד ימינו של איתן
לבני, קצין המבצעים של האצ"ל שהיה
לימים חבר כנסת ליכודניק ובמקרה גם
אבא של ציפי.

באביב 1946 הוביל כהן פעולת חבלה
בתחנת הרכבת באשדוד, אך זו הסתיימה
בפדיחה גדולה אחרי ש-31 מתוך 33
משתתפי המבצע נתפסו ונשלחו לכלא
עכו לתקופות מאסר סמליות של בין 15
שנה למאסר עולם. כהן, שהיה מהשניים
שהצליחו לחמוק, לקח את העניין באופן
אישי בעיקר מפני שהבוס לבני היה
אחד מהשבויים. הוא הודיע כי יפרוץ
לכלא וישחרר את כולם, ולמפקקים
ביכולתו לבצע פעולה שכזאת במתקן כה
שמור הזכיר כהן את הרפתקאותיו בחיל
החפרים, בקומנדו, בבאפס, בבריגדה

ששינון תבניות שפה שוברות שיניים
בגרמנית לא היו בסופו של דבר בזבוז
זמן. לאחר שירות נוסף ב-SAS התנדב
כהן לבריגדה היהודית וזכה למדליית
הצטיינות אחרי שחבט בנאצים בחזית
האיטלקית. בשלהי המלחמה הוא
הצטרף לגדוד הנוקמים ונפרע באדיבות
גם מהרוצחים שחיסלו את משפחתו יחד
עם כל היהודים בעיר הולדתו.

אחרי כל זה, כלומר בתום שירות בן
כמעט שבע שנים בצבא הבריטי, שב
כהן ארצה ב-1945 כשהוא אפוף אבק
דרכים, הוד גיבורים ומדליות לרוב.
ככירי ההגנה עלו אליו לרגל בזה אחר זה
כדי לפתות אותו להצטרף לשורותיהם,
אבל הוא אמר תודה והלך לפקד על
הח"ק – חיל הקרב של האצ"ל –
תפקיד שהעניק לו את כינויו המחתרתי
המפורסם גונדר שמשון. במסגרת הג'וב
תכנן כהן פעולות רבות ואף ופיקד
עליהן, ובהן פעולת ליל המטוסים שבה

ארזתם לבד?

◀ ראשי ההגנה הביעו זעזוע על הפעולה המיותרת של הפריצה לכלא עכו. הם טענו שהיא גרמה נזק עצום ליישוב, ושנפגעה הרבים לא הצדיקו את כל הטרם. האחרים, שהתמוגגו בהערצה לגיבורי החיל, טענו כי הם כועסים על שלא קראו להם להצטרף לפעולה. מנחם בגין הגיב על הדברים ב"ד באייר תש"ז בשידור רדיו:

את דמנו השפוך מנצלים אנשי התבוסה והעריקות כדי לזרות מלח על פצעים שותתי דם. מתוך סדיזם הם שואלים: הכדאי היה? ראו את המחיר ששילמתם.

הוי, עריקים שונאי אחים ... כאשר נהרגו הארבעה בפעולת טרור ליד הגדר בשרונה מסרנו להם כבוד כיאה ללוחמים ולא ניקרנו עיניכם ולא אמרנו: ראו מה מחיר שילמתם עבור כישלון ... ואף אז, כאשר בפיוץ האנייה פאטריה הרגתם והורדתם למצולות ים מאתיים ועשרים נפש בישראל, לא נתנו בכם כל דופי ... אך תבוסן בוגדני המפקיר אחיו לשחיטה ישאל: הכדאי? ואך פחדן המחכה לשוחט כי ישחטו ישאל: למה ועל מה? ואך סומא יגיד: קרבנות שווא המה (מנחם בגין, 'במחתרת: כתבים' כרך ג', עמ' 76).

שיא האבסורד היה שבסרט אקסודוס, שיצא לאקרנים ב-1960, הופיעה סצנה מפוארת שבה נראה ארי בן כנען מוביל יחידה של ההגנה לפרוץ את כלא עכו. מיותר לציין את גודל מחאתם של ותיקי האצ"ל שזעמו על סילוף ההיסטוריה.

◀ רוב היישובים באזור עכו היו מזוהים עם מפא"י ולכן סירבו לבקשת הבריטים להביא את שבעת ההרוגים הרוויזיוניסטים – מתוך תשעה שנהרגו – לקבורה ביישובם. בסופו של דבר נטמנו השבעה, ובהם דב כהן, במושב שבי ציון. כהן אף מונצח בין החללים משני הגרעינים המיישבים של האצ"ל – ווג'וד ומרגולין – באנדרטה בנורדיה.

◀ כלא עכו נכבש על ידי כוחותינו ב"ד באייר תש"ח, יומיים לאחר קום המדינה, ושימש בתחילה ככלא צבאי. בהמשך היה במקום מוסד פסיכיאטרי, וב-1981 שופץ המבנה והוקם בו מוזאון אסירי המחתרות המציג את חיי היומיום של האסירים וכמובן גם את סיפור הפריצה ההיסטורי.

מאוד קשרי משפחותיהם של לא מעט מאסירי המחתרות שזכו לפתע לביקורים חוזרים ונשנים של קרובים מוכרים ומוכרים פחות. בתום עבודת בילוש מאומצת, תצפיות גדר ובדיקות

יזומות, נרשמו בקפידה כל סדרי האבטחה והמשמרות, כולל אפשרויות פריצה ודרכי נסיגה מאובטחות. מהנדס יהודי שעבד עם הבריטים השיג את תכניות הכלא, ונקודת הפריצה שנבחרה על ידי כהן בעצמו הייתה בקיר הדרומי של הכלא שאליו צמוד עד היום החמאם התורכי הגדול של העיר. חומרי חבלה ונפצים הוגנו לכלא בקופסאות שימורים וריבה, והגיעו לידי האסירים שהתכוננו ליום הגדול יחד עם אסירי לח"י אחדים שהובאו גם הם בסוד העניינים.

בי"ד באייר תש"ז (4.5.1947) בסביבות השעה שלוש וחצי אחרי הצהריים חצתה שיירת ג'יפים של חיל ההנדסה הבריטי את עכו המנומנמת בדרכה לבית הכלא. כלי הרכב היו גנובים, מדי החיילים היו מזויפים, ורק הנוסע בג'יפ הקדמי – דב כהן – היה לבוש במדים מקוריים ומעוטר באותות הצטיינות אמיתיים. השומר במחסום שבדק את תעודת הסמל המזויפת שלו נופף לשיירה להיכנס פנימה, אלא שכהן נעץ בו מבט חמור סבר ונזף בו באנגלית בריטית מצוחצחת שלא ייתכן כי בימים כאלה, שבהם טרוריסטים יהודים משתוללים בכל הארץ ותוקפים מטרות בריטיות, הוא בודק את המסמכים ככה חפז. יושבי הג'יפ עצרו את

פריצה מתוכננת למתחם
המבוצר. כלא עכו כשנתיים
לאחר הפריצה

צילום: וילם ואן דה פול

היישובים באזור, שהיו מזוהים
עם מפא"י, סירבו לקבור את
החללים. דב כהן

באדיבות ארכיון ד'בוטינסקי

מודיעין שלום

איפה לאכול?

◀ רותם

ויצמן 1, עכו העתיקה
כשר, בשרי, 04-8848040

◀ מזליקה

יהושפט 28, עכו
כשר, בשרי, 04-991913

◀ המשביע

ויצמן 1, עכו העתיקה
כשר, חלבי, 04-9021515

עוד באזור

◀ אולמות האבירים

ויצמן 1, עכו
כניסה בתשלום, 04-9956707

◀ מוזאון חמאם אל באשה

ויצמן 1, עכו
כניסה חופשית, 04-9956744

◀ הגנים הבהאים

כביש 8501, צפון עכו
כניסה חופשית בשעות היום,
04-8313131

בפתח הקיר הקרוע האסירים העולצים.
הם דילגו מעל הגגות ונעלמו בין
הסמטאות. קבוצת בורחים בפיקודו של
לבני הצליחה להגיע במשאית בדרכים
עוקפות לאזור קיבוץ דליה, ומשם
המשיכה במסע רגלי מהיר בלילה לבסיס
אצ"ל בשוני.

סך הכל נמלטו ביום ההוא מכלא עכו
41 אסירי אצ"ל ולח"י, אך לא כולם
זכו לטעום את טעם החופש. שישה
מהנמלטים נהרגו בחילופי האש, ושמונה
אחרים נתפסו והוחזרו לכלא. בין
הבורחים היו גם כמעט מאתיים אסירים
ערבים שניצלו את החגיגה, אבל בהיעדר
סיוע מבחוז ובשל חוסר מזל כללי
נתפסו כמעט כולם והוחזרו אחר כבוד
לכלא. הבריטים תפסו גם חמישה מתוך
34 לוחמי הכוח הפורץ. שניים מהם
נשפטו למאסר עולם, ושלושת האחרים
– מאיר נקר, אבשלום חביבי ויעקב וייס
– הועלו לגרדום בעכו.

שלושה לוחמים נוספים נהרגו במהלך
הפשיטה ולא חזרו לביתם. אחד מהם
היה הבחור עז הרוח והעשוי ללא חת דב
כהן. הוא נהרג בזמן שחיפה על הכוח
הנסוג, והוא בן 32 בלבד.
יהי זכרו ברוך. □

תמר הירדני

מוסמכת החוג ללימודי ירושלים וארץ
ישראל במכון שכטר, מורת דרך, מדריכה
בית יצחק בן צבי, חוקרת ירושלים
וסופרת ילדים

נשימתם ותהו אם גונדר שמשון השתגע
כשהשומר הסמוק ממבוכה חוזר לעיין
בתעודה. לאחר דקה שארכה כנצח אישר
השומר שהתעודה אמיתית והחזיר אותה
לכהן בהתנצלות מגומגמת.

החבר'ה התכוונו לזכות את כהן
בשטיפה רצינית, אלא שלא היה להם
זמן לבזבז. אחד הג'יפים בשיירה פנה
מיד דרומה, יושביו נכנסו אל החמאם
התורכי והסבירו לזקנים המנומנמים
שם שהם טכנאי טלפון בריטים אשר
באו לתקן תקלות מקומיות והם תכף
מסתלקים משם. כך הועלו אל הגג
לנוכח עיניהם האדישות של הזקנים
סולמות, ווי תלייה, חבלים ומכשירים,
וגם ציוד פריצה וחומרי נפץ. במקביל
נפרסו סביב הכלא כוחות תקיפה ומילוט
של האצ"ל ואתם בגדים אזרחיים
מכוערים עבור האסירים הנמלטים, כדי
שיוכלו להיטמע בקלות בקהל האופנתי
של שנות הארבעים.

להתפרץ החוצה

בשעה 16:22 בדיוק הרעיד פיצוץ
אדיר את כותלי המצודה, וחור גדול
נפער בקיר הדרומי לעיני זקני החמאם
שכמעט התעלפו מרוב הלם. אסירי
המחתרת שבכלא פוצצו מיד את שער
הסורגים הפנימי, וקבוצת אסירים
אחרת הרחיקה בשאגות את הסוהרים
הבריטים ההמומים באמצעות שלל
נפצים ורימוני הלם. תוך שניות הופיעו